

**Termiz davlat Pedagogika instituti Pedagogika va san'at fakulteti Pedagogika kafedrası katta o'qituvchisi
Nazarova Zarina Allaberdiyeva taqrizi ostida**

Yo'ldoshova Madina Shuhrat qizi
Termiz davlat Pedagogika instituti
Pedagogika yo'nalishi 302 guruh talabasi
@yuldoshevmadina36@gmail.com
Tel:+998-93-935-18-11

AQLIY RIVOJLANISHDA NUQSONI MAVJUD BOLALAR BILAN PEDAGOGIK FAOLIYAT OLIB BORISH

ANNOTATSİYA: Ushbu maqolada aqliy rivojlanishda nuqsoni bor bolalar, ularning ruhiy holati psixologiyasini o'rganish, ularga pedagogik jihatdan ko'mak berish va pedagogik mutaxassislar tomonidan ularni ijtimoiy hayotga, ijtimoiy munosabatlarga jalb qilish. Oligrofreniya va uning kelib chiqish tarixi hamda bu sohada faoliyat olib borgan olimlarning tadqiqotlari fikrlari amalga oshirgan ishlari bu kasallikning kelib chiqishi va kasallikni bartaraf etish haqida so'z olib boriladi.

Kalit so'zlar: Aqliy rivojlanish, oligrofreniya nima, oligrofreniya tarixi, intellekt, Daun kasalligi, Gipotireoid oligofreniya, Tug'ma sifilis, Idyotlik, Imbetsillik, Debillik, kognitiv faoliyat.

KIRISH

Hozirgi kunda ko'pgina mamlakatlarda aqli zaif bolalar ularning ruhiyati hamda psixologiyasini o'rganish uchun ko'pgina olimlar tadqiqot ishlari olib bormoqdalar. Bu turdagi bolalarni korreksiyalash va erta tashhis qo'yish ularning ijtimoiylashuvi hamda kelajakda jamiyatda o'z o'rnini topa olishi uchun muhim hissoblanadi. Aqliy rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalar pedagogikasi va psixologiyasi asosan XVII asrning oxiri, XIX asrning boshlaridan rivojlana boshlagan. Bu sohada 1858 yil rus pedagogi N.A. Dobrolyubov tomonidan ko'plab ilmiy-tadqiqot ishlari amalga oshirilgan bo'lib, taniqli rus pedagogi G.Y. Troshin hamda yetuk psixolog L.S. Vigotskiylar ham shu soha rivojlanishiga katta hissa qo'shishgan. O'zbekiston respublikasida ta'lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan ishlarning muhim bir qismi sifatida alohida yordamga muhtoj bolalarni qo'llab quvvatlash va ularni bilimni oshirish uchun qilinayotgan ishlar ham taxsinga sazovor. O'zbekistonda birinchi maxsus maktablar uchun oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash maqsadida 1967-yilda Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universitetida alohida yo'nalish ochilgan. Aqli rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalar psixologiyasi sog'lom rivojlanayotgan bolalar psixologiyasidan farq qiladi. Aqli zaif bolalarning diqqati tarqoq va idrok qilish qobiliyati juda sust bo'ladi.

Aqli zaiflikni butunlay bartaraf etib bo'lmaydi. Bunday nuqsonga ega bo'lgan bolalarni erta aniqlash va ularda korreksion hamda pedagogik mashg'ulotlarni olib borish natijasida ulardagi ikkilamchi hamda mujassamlashgan nuqsonlarning oldi olinadi. Ularni ijtimoiy hayotga moslashtirib va o'z-o'ziga hizmat ko'rsatish ko'nikmalari shakllantirib boriladi. Aqli zaif bolalar xotirasi juda sust rivojlangan bo'ladi, ammo ularning ham xotirasini rivojlantirish mumkin. Buning uchun ularga korreksion ishlar erta yo'lga qo'yilishi va to'g'ri olib borilishi kerak. Psixologiyadan malumki, inson xotirasini rivojlantirish uchun avvalo uning barcha bilish jarayonlari ustida ish olib borish lozim. Odatda aqli zaiflar maktablarida ta'lim jarayoni takrorlash usuliga tayangan holda olib boriladi.

Hammaga ma'lumki aqli zaif bolalar tafakkurining rivojlanmay qolishiga asosiy sabab bosh miya po'stloq qismi faoliyatining buzilishidir. Pedagoglar aqli zaif bola umri davomida nazariy bilimlarni egallab boradi, lekin bolaning aqliy koeffitsenti o'zgarmaydi. Bola ruhiyati og'ir nuqsonda ham rivojlanib boradi degan fikrni ilgari surishadi. Bu to'g'risida J.I. Snif shunday degan "Aqli zaif bola ruhiyati, normal bola ruhiyati kabi rivojlanish davrlarini boshidan kechiradi". Oligofreniyaga oid adabiyotlarni ko'rib chiqadigan bo'lsak, unda o'ziga xos ikki oqimga duch kelamiz:

Birinchi oqim vakillarining fikriga ko'ra, "aqli zaif bola u yoki bu darajada sodda, elementar bilimlarni o'zlashtiradi. Ammo, ular umumlashtirish, abstraksiyalash jarayonlarini normal bolalardek bajara olmaydi" deb ta'kidlashadi.

L.S.Vigotskiy tomonidan ishlab chiqilgan g'oya asosidagi ikkinchi oqim tarafdorlarining fikriga ko'ra "Dastlabki va tez-tez uchraydigan nuqson psixologik funksiyalarining rivojlanmasligidir. Buning asosida xotira, tafakkur, xarakter buzilishlari yotadi." deb ta'kidlanadi.

Aqli zaif bolalarning mustaqil nutqini kuzatish shuni ko'rsatadiki, ular syujetli rasm asosida hikoya tuzish, ko'rgan narsalarini gapirib berish, ular uchun o'qib berilgan matnni so'zlab berish, o'z ko'rgan va boshlaridan kechirganlarini izchillik bilan bayon etib berish kabi topshiriqlarni juda katta qiyinchilik bilan bajaradilar.

Bundan tashqari oligofreniyaning quyidagi turlari ham mavjud bo'lib bu bolalardagi psixik rivojlanish normal bolaning psixik taraqqiyotidan keskin farqlanadi.

Daun kasalligi - xromosoma nuqsonlari sababli kelib chiqadi, bunda 21-xromosoma ortiqcha bo'ladi. Onaning yoshi qancha katta bo'lsa, bolalarda shuncha kasallik ko'p uchraydi. Belgilari: bolalar kalta bo'lyi, oyoq - qo'llari kalta, bosh suyagi kichkina, tishlari yaxshi o'smagan, tashqi ko'rinishi bir-biriga o'xshash bo'ladi.

Tug'ma sifilis - sababli kelib chiqadigan kasallik. Homlaning spetsifik jarohatlanishi sababli hosil bo'ladi. Aqli zaiflik belgilari juda erta bilinadi, bundan tashqari epilepsiya, psixopatiyaga o'xshash va astenik simptomlari kuzatiladi.

Gipotireoid oligofreniya (kretinizm) - aqliy zaiflikning eng ko'p uchraydigan va endokrin buzilishi sababli kelib chiqadigan, tug'ma gipotireoz hisoblanadi. Aqliy nuqsoning chuqurligiga qarab oligofreniya uch darajaga ajratiladi:

Debillik - aqliy zaiflikning yengil darajasi hisoblanadi. Bunay bolalar maxsus maktablarda ta'lim-tarbiya olishadi. Debilning yengil darajalarini sog'lom boladan ajratish qiyin, ularda nutq yaxshi rivojlanadi. Debillarda abstrakt fikrlash sust bo'ladi, ta'lim oladi ammo o'zicha mustaqil fikrlay olmaydi, nazariy bilimlarni o'zlashtira oladi.

Imbetsillik - aqliy zaiflikning o'rta darajasi hisoblanadi. Bu darajadagi bolalarda nutq yaxshi rivojlanmaga bo'ladi, ular faqat sodda so'zlarni talaffuz qila oladi. Bunday bolalar mexnatga yaramaydi, faqat o'z-o'ziga xizmat qilishi mumkin. Imbetsil ham o'z navbatida ikkiga ajraladi: a) yaqqol darajadagi aqliy zaiflik b) o'rta darajadagi aqliy zaiflik.

Idyotlik - bu eng og'ir daraja bo'lib, bunday bolalarda so'zlashuv va fikrlash qobilyati umuman bo'lmaydi. Tashqi ko'rinishi sog'lom boladan farq qiladi. Ularning boshlari kichik, bo'ylari past, qo'i - oyoqlari kalta, lablari qalin bo'ladi. Bu darajadagi

bolalar juda jahildor, qo'lga tushgan narsani chaynab, so'rishadi. Bunday bemorlarning jismoniy rivojlanishi sust bo'ladi.

Materiallar bilan ishlash

Shuni ta'kidlash joizki, bunday nuqsonli bolalar hayotdan, jamiyatdan ajralib qolishlariga beparvo qarab bo'lmaydi. Buning uchun pedagoglar, psixologlar va ota-onalar birga hamkorlikda ish olib borishlari lozim. Bu nuqsonlarni qancha erta aniqlansa, ularga to'g'ri yondashilsa, ularni bartaraf etish shuncha samarali bo'ladi. Bugungi kunda mamlakatimiz ta'lim tizimida ham bu masalaga alohida etibor qaratilgan. Ta'lim to'g'risidagi qonunning 20-moddasi inkyuliziv ta'limga bag'ishlangan bo'lib, ularning o'z tengqurlari bilan birga taxsil olishlari, chetda qolib ketmasliklari inobatga olingan. Bunday nuqsonli bolalar har doim etiborga, mehirda muhtoj bo'lishadi. Ularni doimo qo'llab-quvatlash hamda inklyuziv ta'limni amalga oshirish orqali ularni jamiyatda ijtimoiylashuviga yordamlashish maqsadga muvofiq bo'ladi. Mamlakatimizda aqli zaif bolalar bilan tarbiyaviy ishlar ta'lim va sog'liqni saqlash tizimidagi maxsus maktabgacha ta'lim va maktab muassasalarida olib borilmoqda.

Markaziy nerv sisemasi chuqur shikastlangan bolalar ijtimoiy himoyadagi Mehribonlik uylarida bo'lib, ularda ham maxsus dastur asosida ta'lim-tarbiya olmoqda. Aqli zaif bolalarni qulay sharoitlarda to'g'ri tarbiyalash va o'qitish ularda nafaqat to'g'ri dunyoqarashni shakllantirish, balki uni yetarlicha barqaror qilish imkonini beradi.

1. Aqliy zaiflikning etiologiyasi

Aqliy zaiflik – bu shunchaki „kichik aql“ emas, bu markaziy asab tizimining organik shikastlanishi natijasida kelib chiqadigan butun psixikadagi, umuman shaxsiyatdagi sifat o'zgarishlaridir. Bu rivojlanishning shunday atipiyasi bo'lib, unda nafaqat aql, balki his-tuyg'ular, iroda, xatti-harakatlar va jismoniy rivojlanish ham azoblanadi. Aqli zaif bolalarning patologik rivojlanishining bunday diffuz tabiati ularning yuqori asabiy faoliyatining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqadi.

Aqliy zaiflikning sabablari xilma-xildir, Muniton ba'zi umumiy xususiyatlar unga xos bo'lib qoladi. Markaziy asab tizimiga zarar Yetkazishning erta davri va kasallikning keyingi to'xtashi tufayli aqliy rivojlanish nuqsonli asosda sodir bo'ladi. Miya shikastlanishiga sabab bo'lgan kasallikning turli tabiatiga qaramay, aqliy rivojlanish shunga o'xshash sharoitlarda sodir bo'ladi, chunki miya shikastlanishi nutq va fikrlash rivojlanishidan oldin sodir bo'lgan. Aqliy zaiflikning avtosomal retsessiv shakllarining aksariyati metabolik kasalliklar bo'lib, ularning patogenezida metabolik kasalliklar (oqsillar, yog'lar, uglevodlar va boshqalar) katta rol o'ynaydi.

Muhokama va natijalar

Tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, oligofrenik bolalarning aqliy rivojlanishining asosiy xususiyatlariga quyidagilar kiradi: kognitiv faoliyatning shakllanmagan yuqori shakllari (tahlil, sintez, umumlashtirish, abstraktsiya); fikrlashning konkretligi va yuzakiligi; nutqning sekin rivojlanishi; hissiy-irodaviy sohaning yetukligi.

Aqli zaiflar kognitiv qiziqishlarning kam rivojlanganligi bilan ajralib turadi, bu ularning oddiy tengdoshlariga qaraganda bilimga kamroq muhtojligida namoyon bo'ladi.

Idrokning tor doirasi ham mavjud. Aqli zaiflar ba'zan umumiy tushunish uchun muhim bo'lgan materialni ko'rmasdan yoki eshitmasdan, kuzatilgan ob'ektdagi, tinglangan matndagi alohida qismlarni tortib oladi. Bundan tashqari, idrok selektivligining buzilishi xarakterlidir. Ta'lim faoliyatida bu bolalar o'qituvchining rag'batlantiruvchi savollarisiz o'zlari tushunishlari mumkin bo'lgan vazifani bajara olmasligiga olib keladi.

Aqli zaiflar makon vaqtni idrok etishda qiyinchiliklar bilan ajralib turadi, bu esa ularning atrof-muhitga yo'naltirilishiga to'siq qiladi. Ko'pincha, 8-9 yoshdan bolalar o'ng va chap tomonlarini ajratmaydilar, ular maktab hududida o'z sinfini, oshxonasini, hojatxonasini va hokazolarni topa olmaydi. Ular soat bo'yicha vaqtni, haftaning kunlarini, fasllarni va hokazolarni belgilashda xato qiladilar. Oddiy aqlga ega bo'lgan tengdoshlariga qaraganda ancha kechroq aqliy zaiflar ranglarni farqlay boshlaydi. Ayniqsa, ular uchun klingelte soyalarini farqlash qiyin. Agar pedagog o'quv materialining faqat tashqi tomonlarini idrok etgan bo'lsa, asosiy narsani, ichki bog'liqliklarni ushlamasa, u holda vazifani tushunish, o'zlashtirish va bajarish qiyin bo'ladi. Fikrlash bilimning asosiy qurolidir. U tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish, mavhumlashtirish, konkretlashtirish kabi amallar shaklida boradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aqli zaif odamlarda barcha operatsiyalar yetarlicha shakllanmagan va o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Aqli zaif fikrlashning o'ziga xos xususiyati tanqidiy emasligi, o'z ishini mustaqil ravishda baholay olmasligidir. Ular ko'pincha xatolarini sezmaydilar. Bu, ayniqsa, ruhiy kasal bolalarda, miyaning frontal qismlari shikastlangan bolalarda va imbesillarda namoyon bo'ladi. Ular qoida tariqasida, o'zlarining muvaffaqiyatsizliklarini tushunmaydilar va o'zlaridan, ishlaridan qoniqishadi. Barcha aqliy zaif bolalar fikrlash jarayonlarining faolligining pasayishi va fikrlashning zaif tartibga soluvchi roli bilan tavsiflanadi. Aqli zaif odamlar odatda ko'rsatmalarga quloq solmasdan, topshiriqning maqsadini tushunmasdan, ichki harakat rejasiz, o'zini o'zi nazorat qilmasdan ishlay boshlaydi. Aqli zaiflarda asosiy xotira jarayonlari - yodlash, saqlash va ko'paytirish - o'ziga xos xususiyatlarga ega ega, chunki ular anormal rivojlanish sharoitida shakllanadi. Ular tashqi, ba'zan tasodifiy vizual ravishda qabul qilinadigan belgilarni yaxshiroq eslab qolishadi. Ular uchun ichki mantiqiy aloqalarni tanib olish va eslab qolish qiyinroq. Aqli zaif bolalarda ixtiyoriy yodlash oddiy tengdoshlariga qaraganda kechroq

shakllanadi, aqli zaif bolalarda esa ataylab yodlashning afzalligi oddiy intellektga ega bo'lgan maktab o'quvchilaridagidek yaqqol sezilmaydi. Aqli zaif odamlarning xotirasining zaifligi ma'lumotni olish va saqlashda emas, balki uni qayta ishlab chiqarishda qiyinchiliklarda namoyon bo'ladi va bu ularning oddiy aqli bolalardan asosiy farqidir. Voqealarning mantig'ini tushunmaslik tufayli aqli zaiflarning ko'payishi tizimsizdir. Idrok etishning Yetuk emasligi, yodlash va eslab qolish usullaridan foydalana olmaslik aqli zaif odamlarni ko'paytirishda xatolarga olib keladi. Eng katta qiyinchiliklar og'zaki materialni takrorlashdan kelib chiqadi. Aqli zaiflarda vositachi semantik xotira kam rivojlangan. Aqli zaif o'quvchilarning aqliy jarayonlarining barcha bu xususiyatlari ularning faoliyatining tabiatiga ta'sir qiladi. Faoliyat psixologiyasini defektologlar GM Dulnev, BI Pinskiy va boshqalar o'quv faoliyatida ko'nikmalar shakllanmaganligini qayd etgan holda, birinchi navbatda, faoliyatning maqsadliligi sust rivojlanganligini, shuningdek, o'z faoliyatini mustaqil rejalashtirishdagi qiyinchiliklarni qayd etish lozim. Aqli zaiflar oldingi zaruriy yo'nalishsiz ishlashni boshlaydilar, ular yakuniy maqsadni boshqarmaydilar. Natijada ish jarayonida ular ko'pincha ishning to'g'ri boshlangan bajarilishini qoldiradilar, ilgari bajarilgan harakatlarga o'tadilar va boshqa vazifa bilan shug'ullanayotganini hisobga olmasdan, ularni o'zgartirmasdan o'tkazadilar. Belgilangan maqsaddan bunday chekinish qiyinchiliklar yuzaga kelganda, shuningdek, faoliyatning bevosita motivlari («shunchaki bajarish») yetakchi bo'lgan hollarda kuzatiladi. Aqli zaiflar olingan natijalarni o'z oldilariga qo'yilgan vazifa bilan bog'lamaydilar va shuning uchun uning yechimini to'g'ri baholay olmaydilar. Ularning ishiga tanqidiy munosabatda bo'lish ham bu bolalar faoliyatining o'ziga xos xususiyati hisoblanadi. Shunday qilib, aqli zaif bolalar psixikasi ularni oddiy bolalardan keskin ajratib turadigan chuqur o'ziga xoslik bilan ajralib turadi. Aqli zaif bolaning aqliy rivojlanishi sifat jihatidan farq qiladi, g'ayritabiiydir. Aqli zaif bolalarning aqliy faoliyatining barcha qayd etilgan xususiyatlari doimiydir, chunki ular rivojlanishning turli bosqichlarida (genetisch, intrauterin, tug'ruq paytida, tug'ruqdan keyingi davrda) o'rganishlar natijasidir.

Shunday Qilib, yuqorida ko'rsatilgandek, aqliy zaiflikni organik shartli kam rivojlanganlik yoki miyaning erta shikastlanishi bilan bog'liq bo'lgan aqliy, birinchi navbatda intellektual rivojlanishning qaytarilmas buzilishi sifatida tushunish kerak. Aqliy zaiflikning klinik va psixologik ko'rinishidagi yetakchi buzilish - bu kognitiv faoliyatning aniq yetishmasligi sanaladi.

Aqli Zaif Bolalardagi Ruhiiy buzilishlar murakkab tuzilishga ega. Ular o'zlarining ko'rinishlari, mexanizmlari, qat'iyatligi bilan xilma-xil bo'lib, ularni tahlil qilishda differentsial yondashuvni talab qiladi.

Yordamchi maktablarda aqli zaif bolalarni tarbiyalash va o'qitish insonparvarlik, ezgu maqsaddir. Intellektida nuqsoni bo'lgan bolalarni aqliy rivojlantirish va korreksiyalash bo'yicha ishlarni tashkil etish bolalarning kognitiv faolligini oshirishga, umumiy intellektual qobiliyat va ko'nikmalarini shakllantirishga, jismoniy rivojlanishga va sog'lig'ini yaxshilashga, o'z-o'zini hurmat qilishni, o'zini o'zi tuzatishga qaratilgan. -xabardorlik, hissiy barqarorlik va o'z-o'zini tartibga solishning shakllanishi, rivojlanish kechikishini ma'lum darajada qoplashga imkon beradi. Intellektida nuqsoni bo'lgan bolalarning o'ziga xos xususiyatlari murakkablik tamoyillari va individual yondashuv asosida psixologik va pedagogik yordamni tashkil etish zarurligini, zamonaviy korreksiyalash va bilish jarayonlarini rivojlantirish texnologiyalarini yaxshi va intellektida nuqsoni bo'lgan bolalarga yordam bera oladigan mutaxassislarining ko'p tarmoqli guruhining mavjudligi ma'lum.

Intellektida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlaydigan pedagog -psixolog o'z oldiga o'quvchilarini maxsus maktabda o'qishga tayyorlash, kelajakda esa ishlab chiqarish, ijtimoiy-maishiy mustaqil hayotga va mehnatga tayyorlash vazifasini qo'yadi. Bu bolalarning rivojlanish nuqsonlarini to'liq tuzatish va kompensatsiyasini, barcha aqliy rivojlanishini normal holatga maksimal yaqinlashtirishni talab qiladi.

Aqliy rivojlanish buzilishlarining oldini olishda hal qiluvchi rolni bolaning rivojlanishidagi ikkilamchi og'ishlarning oldini olishga imkon beradigan tuzatish va tarbiyaviy ishlarning eng erta boshlanishi o'ynaydi. So'nggi yillarda mamlakatimizda aqliy zaifligi engil bo'lgan bolalar soni oshdi. Ulardan ba'zilari korreksiyalash ta'lim guruhlari yetarli emasligi sababli maktabgacha ta'lim muassasalarida maxsus psixologik va pedagogik yordam olish imkoniyatiga ega emaslar. Maxsus ta'lim tizimida va oligofrenopedagogikada intellektida nuqsoni bo'lgan bolalarda mustaqil hayotga yetarlicha tayyorgarlikni shakllantirishga yordam beradigan samarali vositalarni izlash yo'lga qo'yilgan. Zamonaviy ta'lim tizimi, birinchi navbatda, intellektida nuqsoni bo'lgan bolalarni o'qitish va tarbiyalashga qaratilgan bo'lib, ularning sog'lig'ini yaxshilashga qaratilgan e'tiborini yo'qotdi.

Ta'limning eskirgan usullari va shakllari, mukammal bo'lmagan ta'lim dasturlari intellektida nuqsoni bo'lgan bolalarni neyropsikik ortiqcha yuklashga olib keladi.

Intellektida nuqsoni bo'lgan bolalar haqida LM Shipitsin fikriga ko'ra - bu o'sib borayotgan odamning kognitiv faollik darajasi va uning barcha ko'rinishlarida: bilim, bilish jarayonlari, qobiliyatlari; u hayot sharoitlari va ijtimoiy muhitning bolaga ta'siri natijasida amalga oshiriladi .2

Aqli zaif bolalarni o'qitishda aqliy rivojlanishning muvaffaqiyati va samarali bo'lishi o'qituvchi-psixologning rejasi bo'yicha tizimli tashkil etilgani va o'quv jarayonini tartibga solvchi didaktik tamoyillar asosida amalga oshirilishi bilan ham belgilanadi Aqli zaif bolalarni o'qitishda aqliy rivojlanishning muvaffaqiyati va samarali bo'lishi o'qituvchi-psixologning rejasi bo'yicha tizimli tashkil etilgani va o'quv jarayonini tartibga solvchi didaktik tamoyillar asosida amalga oshirilishi bilan ham belgilanadi .

Aqli zaif bolalar odatda aqliy qobiliyatining pasayishi bilan ajralib turadi. Ularning faoliyati o'zini tutishning past darajasi, maqsadli ishlab chiqarish harakatlarining yo'qligi, tadbirlarni rejalashtirish va dasturlashning buzilishi, harakatlarni og'zaki ifodalashda aniq qiyinchiliklar bilan tavsiflanadi.

Maktabgacha yoshda, aqli zaif bolalar bolalar bog'chasining dastur talablarini bajara olmaydilar va maktabga kirganlarida maktabga tayyorgarlikning kerakli darajasiga yeta olmaydilar. Bu toifadagi bolalarda turli xil aqliy funktsiyalarning buzilishi bilan bir qatorda, nutq tizimi va nutq elementlaridan amaliy darajada foydalanish u yoki bu darajada bo'ladi, bu esa o'z navbatida nutqni egallashga o'tishimkoniyatlarini cheklaydi. Yuqori darajali va murakkab til naqshlarini tushunishda qiyinchiliklarga duch keladi.

Intellektida nuqsoni bo'lgan bolalarning ko'pchiligida ingichka motorli ko'nikmalar, umumiy vosita ko'nikmalari va ko'rish-motor koordinatsiyasi buzilgan yoki kam rivojlangan bo'ladi. Qo'l harakatlari noqulay, nomuvofiq bo'lishi mumkin. Ushbu toifadagi bolalar bilan ishlashda psixologlar bolalarning rivojlanishini to'g'rilash va ularni maktabga tayyorlashda yangi, eng samarali usul va texnologiyalarni doimiy ravishda foydalanishga harakat qiladilar.

Intellektida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlashni tashkil qilishda o'qituvchi-psixologning maqsadlarini ko'rib chiqamiz. Ta'limda psixologning maqsadlari quyidagilardan iborat:

- aqli zaif bolalarni tarbiyalash, o'qitish va ijtimoiylashtirish jarayonida ularning aqliy va shaxsiy rivojlanishini ta'minlash uchun sharoit yaratish;
- bolalarning individualligiga mos keladigan rivojlanishning ijtimoiy holatini yaratishga ko'maklashish va bolalar, ularning ota -onalari, o'qituvchilari va ta'lim jarayonining boshqa ishtirokchilarining psixologik va ruhiy salomatligini himoya qilish uchun psixologik sharoitlarni ta'minlash .Intellektida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlashni tashkil qilishda o'qituvchi-psixologning faoliyati har bir bolaga jismoniy, aqliy va axloqiy rivojlanishning maksimal darajasini ta'minlashga qaratilgan. Har bir bolaning individual imkoniyatlarini inobatga olgan holda bolalarni rivojlantirish va maktabga tayyorlashda ikkilamchi og'ishlarni tuzatish, kompensatsiya qilish va oldini olishga qaratilgan tarbiyaviy ishlarni tashkil etish.Maqsadga muvofiq maqola tayyorlash jarayonida ushbu masala bo'yicha quyidagi asosiy qoidalar oshkor qilindi.

Maktabgacha va maktab yoshidagi aqli zaif bola maxsus tuzatish ishisiz aqliy rivojlanishining ikkita muhim bosqichidan o'tadi: ob'ektiv harakatlarning rivojlanishi va boshqa odamlar bilan muloqotning rivojlanishi. Bu bola kattalar bilan ham, tengdoshlari bilan ham kam aloqa qiladi, u rolli o'yinlarga va boshqa odamlar bilan qo'shma harakatlarga kirmaydi. Bularning barchasi aqli zaif bolalarning ijtimoiy tajribasini to'plashda va yuqori aqliy funktsiyalarni - fikrlash, ixtiyoriy xotira, nutq, tasavvur, o'z -o'zini anglash va irodani rivojlantirishda namoyon bo'ladi. Psixolog tomonidan korreksiyalovchi ta'lim - bu aqli zaif bolalar bilan umumiy rivojlanish ishiga qo'shimcha emas. Bu biologik kasallikdan kelib chiqadigan ba'zi qiyinchiliklarni bartaraf etish yoki yumshatish sharti bo'lib xizmat qiladi, lekin bu, ayniqsa, rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolaning shaxsiyatini shakllantirishga asos bo'ladi.

XULOSA

Aqliy rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolaning shaxsiyatini shakllantirishning muhim omili nafaqat keng qamrovli tarbiya, balki maxsus ta'limning ajralmas tizimi tamoyiliga psixologik va pedagogik ta'sirni tashkil etishdir. Shu bilan birga, natija ma'lum ko'nikmalar, qobiliyatlar, fe'l -atvor xususiyatlarida emas, balki bolaning atrofdagi haqiqat bilan aloqalari va munosabatlarining butun majmuasini qayta tiklaydigan shaxsning yangi shakllanishida namoyon bo'ladi. Aqli zaif bolalarning rivojlanish tendentsiyalari odatdagidek rivojlanayotgan bolalarnikiga o'xshaydi. Ba'zi qoidabuzarliklar - ob'ekt bilan bog'liq harakatlarni o'zlashtirishda kechikish, nutq va kognitiv jarayonlarning rivojlanishida kechikish va og'ish - asosan ikkinchi darajali. Tarbiyaning o'z vaqtida to'g'ri tashkil etilishi, tuzatuvchi va pedagogik ta'sirning imkoni boricha erta boshlanishi bilan, bolalarda ko'plab aqliy rivojlanish og'ishlarini tuzatish va hatto oldini olish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1 Alohida yordamga muhtoj bolalarni tarbiyalashda oila va maktab hamkorligi"Ilmiy-metodik to'plam, T-2013Abu

2 Ali ibn Sino. Tib qonunlari. Uch jildlik, saylanma. Xalq merosi.1993

3 Mamedov Q, SHoumarov G. Aqli zaif bolalar psixologiyasi. Toshkent, 1994-yil

4 D.A.Nurkeldiyeva, Ya.E.Chicherina "Ilk, maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarni psixologik-pedagogik, logopedik tekshirish" T-2014

5 Sh.M.Amirsaidova,A.D.Sultonova.,Maxsuspedagogika“Toshkent–2014

6 P.M.Po'latova,,Oligofrenopedagogika“Toshkent-2005.

7 Hamidova M. Aqli zaif bolalarda so'z boyligini oshirishning korreksion -pedagogik asoslari.

8 -Shomaxmudova R. Sh. Mo'minova L. Bolalar nutqidagi nuqsonlar va ularni bartaraf etish.-T 1994-yil

9 "Alohida yordamga muhtoj bolalarni tarbiyalashda oila va maktab hamkorligi" Ilmiy-metodik to'plam, T-2013